

INŠTITÚT TRETEJ STRANY VOLEBNEJ KAMPANE NA SLOVENSKU. PRÁVNA ÚPRAVA A JEJ PRAKTICKÉ UPLATŇOVANIE

doc. JUDr. Marek Domin, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra ústavného práva
marek.domin@flaw.uniba.sk

Inštitút tretej strany volebnej kampane na Slovensku. Právna úprava a jej praktické uplatňovanie

Aj napriek tomu, že hlavnými účastníkmi volebnej kampane sú politické strany a jednotliví kandidáti, spravidla sa jej zúčastňujú aj tzv. tretie strany, čiže subjekty, ktoré sa sami o volené mandáty neuchádzajú a volebnú kampaň vedú v prospech niektorej politickej strany či niektorého kandidáta. Účasť tretích strán na volebnej kampani bola výslovne právnym poriadkom predpokladaná aj na Slovensku, aj keď len v období rokov 2014 až 2019. Cieľom tohto príspevku je priblížiť toto relatívne krátke pôsobenie právne formalizovaných tretích strán volebnej kampane. Zameria sa nie len na ich právnu úpravu, ale aj na praktické využívanie tohto inštitútu v jednotlivých voľbách v rámci sledovaného obdobia. Súčasťou príspevku je aj kritické zhodnotenie vypustenia právnej úpravy tretích strán zo zákona o volebnej kampani v júli 2019 a v nadväznosti na to aj načrtnutie možného vývoja vedenia volebnej kampane tretími stranami bez ich osobitnej právnej regulácie.

Third Party in Election Campaign in Slovakia. Legal regulation and its practical application

Despite the fact that political parties and individual candidates are the most important participants of an election campaign, also so-called third parties, entities that do not run for elected seats themselves, often participate. The participation of third parties, participating in favor of a political party or a candidate, also have been expressly envisaged by the law in Slovakia, albeit only from 2014 to 2019. The purpose of this paper is to illustrate this relatively short application of legally

formalized third parties of election campaign. The paper focuses not only on their legislative regulation, but also on the practical application of this legislative regulation during the reporting period. A critical evaluation of the abolition of the third party legal regulation in July 2019 and possible development of the exercise of election campaign by third parties without their specific legal regulation are also included.

La tercera persona en la campaña electoral en Eslovaquia. Regulación legal y su aplicación práctica

A pesar del hecho de que los partidos políticos y los candidatos individuales son los participantes más importantes en una campaña electoral, también llamadas terceras personas, entidades que no se postulan para los escaños elegidos, a menudo participan en campaña electoral. La participación de las terceras personas, que participan en una campaña electoral a favor de un partido político o un candidato, también ha sido expresamente prevista por la ley en Eslovaquia, aunque solo de 2014 a 2019. El propósito de este estudio es ilustrar esta relativamente corta aplicación de terceras personas legalmente formalizadas en campaña electoral en Eslovaquia. Este estudio se centra no solo en su regulación legislativa, sino también en la aplicación práctica de esta regulación legislativa durante el período del informe. También se incluye una evaluación crítica de la abolición de la regulación legal de las terceras personas en julio de 2019 y el posible desarrollo del ejercicio de la campaña electoral por parte de las terceras personas sin su regulación legal específica.

Kľúčové slová: sloboda prejavu, tretia strana volebnej kampane, volebná kampaň, zákon o volebnej kampani

Keywords: Act on Election Campaign, election campaign, freedom of expression, third party in election campaign

Palabras clave: Ley de Campaña Electoral, campaña electoral, libertad de expresión, tercera persona en la campaña electoral

Úvod

Volebná kampaň predstavuje jednu z najvýznamnejších etáp celého volebného procesu, a to bez ohľadu na to, do akej miery je právne regulovaná. To, kto volebnú kampaň vedie, ako aj to, akými prostriedkami ju vedie, totiž v konečnom dôsledku môže zásadne ovplyvniť výsledky volieb. Ovplyvnenie výsledkov volieb je v podstate cieľom volebnej kampane ako takej.

Vzhľadom na načrtnutý význam volebnej kampane má spravidla každý štát snahu o jej aspoň čiastočnú právu reguláciu, a to s úmyslom

zabezpečenia slobodnej volebnej súťaže. Právna úprava volebnej kampane však môže byť značne problematická, dokonca ju možno označiť za najkontroverznejšiu časť volebného práva vôbec.¹ Snaha o právnu reguláciu volebnej kampane totiž so sebou prináša viacero problémov. Tým azda najzásadnejším je zásah do základných práv a slobôd, predovšetkým do slobody prejavu a práva na informácie, ktoré sú v slovenských podmienkach garantované v čl. 26 Ústavy.² Právna regulácia volebnej kampane totiž spočíva najmä v rôznych obmedzeniach týkajúci sa toho, kto a akým spôsobom môže v čase volebnej kampane verejne propagovať politické strany či jednotlivých kandidátov. Osobitné previazanie právnej úpravy volebnej kampane a slobody prejavu zdôraznil napríklad aj Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj len „ESLP“), keďže tento prípady týkajúce sa volebnej kampane často prešetruje v rámci čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý zakotvuje práve slobodu prejavu.³ Právna úprava volebnej kampane taktiež môže narážať, v prípade jej neprimeraného rozsahu, aj na slobodnú súťaž politických síl, teda na princíp, na ktorom je politická súťaž v súčasných demokratických štátoch, Slovenskú republiku (ďalej aj len „SR“) nevyvímajúc,⁴ založená. Tento princíp pritom nepredstavuje len charakteristickú črtu demokratickej spoločnosti, ale dokonca aj záruku stabilizácie demokracie ako takej.⁵

Jednou z otázok, na ktoré sa právna regulácia volebnej kampane zameriava, sú aj účastníci volebnej kampane, teda subjekty, ktoré môžu volebnú kampaň viesť. To, kto by mal volebnú kampaň viesť, spravidla vyplýva už z jej definície. Volebná kampaň môže byť definovaná napríklad ako „*súhrn aktivít, ktoré v priebehu určitého, spravidla právny-
mi normami ustanoveného času, uskutočňujú politické strany a kandidáti s cieľom získať si podporu voličov*“.⁶ Z uvedenej definície možno vyvodit', že subjektmi, ktoré sa volebnej kampane zúčastňujú, sú predovšetkým politické strany a jednotliví kandidáti uchádzajúci sa o vole-

¹ Porovnaj OROSZ, L.: Sloboda prejavu vo volebnej kampani. In MAJERČÁK, T. (ed.): *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni*. Košice : UPJŠ, 2016, s. 101.

² Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

³ Porovnaj napr. rozhodnutie ESLP vo veci *TV Vest AS and Rogaland Pensjonistparti v. Nórsko* z 11. decembra 2008, sťažnosť č. 21132/05. K potrebe slobodného šírenia názorov a informácií v čase pred voľbami sa ESLP vyjadril aj v známom prípade *Bowman v. Spojené kráľovstvo* z 19. februára 1998, sťažnosť č. 4/1996/760/961.

⁴ Porovnaj čl. 31 Ústavy.

⁵ Porovnaj napr. KLÍMA, K. a kol.: *Státověda*. Plzeň : Aleš Čenek, 2011, s. 154 alebo OROSZ, L. – SVÁK, J. – BALOG, B.: *Základy teórie konštitucionalizmu*. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 294.

⁶ Porovnaj PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, E.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice : UPJŠ, 2011, s. 255.

né funkcie. Uvedené subjekty môžeme označiť za primárnych účastníkov volebnej kampane, keďže sa sami usilujú vo svojom mene získať mandát alebo mandáty, ktoré sú predmetom volieb. Môže ísť o miesto v celoštátnom parlamente či zastupiteľskom zbore územnej samosprávy, ako aj o funkciu (republikánskej) hlavy štátu.

Ak nepočítame subjekty, ktoré vedenie volebnej kampane len sprostredkujú (napr. televízni a rozhlasoví vysielatelia či vydavatelia periodických a neperiodických publikácií), na volebnej kampani sa môžu podieľať aj subjekty, ktoré sa sami neusilujú o zisk voleného mandátu. Tieto subjekty možno vo všeobecnosti, no výstižne, pomenovať ako tzv. tretie strany. Označenie „tretia strana“ je pomerne výstižné, keďže naznačuje, že takýto subjekt sa sám o volenú funkciu neuchádza a, naopak, volebnú kampaň vedie v prospech niektorého zo skutočných uchádzačov o túto funkciu, teda v prospech niektorej z politických strán či priamo niektorého z kandidátov. Dôvod, prečo sa tretie strany chcú na volebnej kampani podieľať, môže byť rôzny. Okrem toho, že výsledky volieb a následne politické smerovanie krajiny je relevantné pre všetkých občanov i všetky ostatné právne subjekty, môže ísť predovšetkým o rôzne ekonomické dôvody. Napríklad podnikateľ, ktorého ekonomickým záujmom sú nižšie dane, môže vo volebnej kampani z pozície tretej strany podporovať tie politické strany alebo tých kandidátov, ktoré sa o zníženie daní v prípade, ak vo voľbách uspejú, následne zasadia.

Ako napovedá aj predchádzajúci odsek, v pozícii tretej strany môžu vystupovať najrôznejšie subjekty s najrôznejšími záujmami na výsledkoch volieb. Andrew Geddis napríklad uvádza, že v podmienkach Spojeného Kráľovstva môže ísť o rôzne subjekty nachádzajúce sa na širokej škále siahajúcej od jednotlivca, ktorý chce vyjadriť svoju obľubu alebo naopak zášť voči konkrétnemu kandidátovi, až po veľké obchodné spoločnosti s celoštátnymi ekonomickými záujmami.⁷ Uvedené príklady možno celkom určite zovšeobecniť a nevzťahovať ich len na britské prostredie. Ako alternatívu k pojmu „tretia strana“ možno, do určitej miery, použiť aj pojem „záujmové skupiny“, ktorý sa používa napríklad v Spojených štátoch amerických. V tomto prípade ide o subjekty, ktoré sa snažia prostredníctvom politických aktivít presadzovať svoje záujmy.⁸ Tak či onak, napokon to, kto bude môcť ako tretia strana volebnú kampaň viesť, ako aj intenzita, s akou ju bude

⁷ Porovnaj GEDDIS, A.: Confronting the „Problem“ of Third Party Expenditures in United Kingdom Election Law. In *Brooklyn Journal of International Law*, 2001. roč. 27, č. 1, s. 107.

⁸ Porovnaj FRANCIJA, P. L.: Interests groups. In HERRNISON, P. S. (ed.): *Election Campaigns in the United States*. CQ Press, Washington, 2005, s. 199.

môcť viesť, bude závisieť predovšetkým od právnej regulácie v tej-ktorej krajine.

Tretie strany ako špecifický účastník volebnej kampane nie sú neznáme ani na Slovensku. Ako ďalej v príspevku bude priblížené, tretie strany síce vo volebnej kampani do určitej miery pravdepodobne vystupovali vždy, teda prinajmenšom od času, od kedy môžeme v slovenských podmienkach hovoriť o demokratických a slobodných voľbách, no k ich právnemu „podchytieniu“ došlo až pomerne nedávno. V roku 2014 Národná rada Slovenskej republiky (ďalej aj len „Národná rada“ alebo „NR SR“), prijala pomerne rozsiahlu kodifikáciu volebných pravidiel, ktorej výsledkom boli dva zákony: zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva (ďalej len „volebný kódex“) a zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani (ďalej len „zákon o volebnej kampani“). Druhý z uvedených zákonov priniesol, okrem zjednotenia pravidiel volebnej kampane, aj výslovnú reguláciu tzv. tretích strán, teda subjektov, ktoré sa sami o volené mandáty neuchádzajú, no ktoré môžu, za splnenia určitých podmienok, volebnú kampaň samostatne viesť. Takto právne formalizované tretie strany sa na Slovensku v rokoch 2016, 2017, 2018 a 2019 zúčastnili celkovo piatich rôznych druhov volieb. Po štyroch rokoch praktickej aplikácie nových pravidiel však v júni 2019 došlo k prijatiu novely zákona o volebnej kampani, ktorá zo zákona vypustila akúkoľvek zmienku o volebnej kampani vedenej tretími stranami.

V nadväznosti na uvedené bude cieľom tohto príspevku priblížiť relatívne krátke pôsobenie formalizovaných tretích strán volebnej kampane v podmienkach SR. Zameriame sa nie len na ich právnu úpravu, ale aj na praktické využívanie tohto inštitútu v jednotlivých voľbách, v rámci ktorých tretie strany vo formalizovanej podobe vo volebnej kampani pôsobili. V príspevku sa však rovnako pokúsime aj o kritické zhodnotenie vypustenia právnej úpravy tretích strán zo zákona o volebnej kampani a v nadväznosti na to aj o načrtnutie možného budúceho vývoja vedenia volebnej kampane bez osobitnej právnej regulácie tretích strán.

1. Tretie strany pred právnou reguláciou a zavedenie ich právnej regulácie

Ako bolo naznačené v úvode, právna úprava tzv. tretích strán volebnej kampane predstavovala v právnom poriadku SR novinku. Pred kodifikáciou volebného práva, ktorá prebehla v roku 2014, totiž slovenské volebné zákony pojem „tretia strana“ v spojení s voleb-

nou kampaňou nie len že vôbec neupravovali, ale ich texty ho vôbec nepoznali.

Právna úprava volebnej kampane bola pred jej kodifikáciou charakteristická dvoma základnými skutočnosťami. Tou prvou bola značná roztrieštenosť. Pravidlá upravujúce vedenie a financovanie volebnej kampane totiž neboli obsiahnuté v jednom právnom predpise, ale boli roztrúsené až v šiestich samostatných zákonoch, ktoré upravovali jednotlivé druhy volieb, vrátane celoštátneho referenda.⁹ Druhou skutočnosťou, ktorá charakterizovala právnu úpravu volebnej kampane na Slovensku pred rokom 2014 bola nejednotnosť zákonnej úpravy. Tá bola dôsledkom aj veľkého časového rozptylu, počas ktorého boli jednotlivé volebné zákony prijímané. Nejednotnosť zákonnej úpravy sa dotýkala tak otázky terminologickej, ako aj, čo bolo závažnejšie, aj obsahu jednotlivých inštitútov volebnej kampane. Ako príklad nejednotnosti možno uviesť začiatok oficiálnej volebnej kampane, ktorá sa pri jednotlivých voľbách začínala v rozmedzí 21 až 15 dní pred voľbami.¹⁰ Odlišnosťou zákonnej úpravy volebnej kampane pri jednotlivých druhoch volieb nebol len obsah právnej úpravy, ale aj jej rozsah.¹¹

Ak sa vrátíme k samotným tretím stranám ako osobitným subjektom volebnej kampane, žiadny z volebných zákonov platných do kodifikácie volebného práva pojem „tretia strana“ nepoznal a preto ho ani nevymedzoval. Predchádzajúce zákony vo väčšine prípadov neobsahovali ani legálnu definíciu volebnej kampane a rovnako ani vymedzenie subjektov, ktoré sa na vedení volebnej kampane mohli podieľať. V prípade týchto zákonov išlo totiž vždy skôr o parciálnu úpravu najvýznamnejších spôsobov vedenia volebnej kampane, napríklad vysielania politickej reklamy v rozhlasovom a v televíznom vysielaní.

⁹ Išlo o nasledujúce zákony: (1) zákon č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí, (2) zákon č. 564/1992 Zb. o spôsobe vykonania referenda, (3) zákon č. 46/1999 Z. z. o spôsobe voľby prezidenta, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o doplnení niektorých ďalších zákonov, (4) zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku, (5) zákon č. 331/2003 Z. z. o voľbách do Európskeho parlamentu a (6) zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky.

¹⁰ Pre podrobnosti k vývoju právnej úpravy volebnej kampane pozri MAJERČÁK, T.: Vývoj volebnej kampane v zákonodarstve Slovenskej republiky od roku 1990 do schválenia volebných kódexov v roku 2014. In OROSZ, L. – MAJERČÁK, T (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike: Doterajší vývoj, aktuálny stav, príčiny a dôsledky*. Košice : UPJŠ, 2014, s. 225 a nasl.

¹¹ Pre ilustráciu, najpodrobnejšiu úpravu volebnej kampane, ktorá sa týkala volieb prezidenta, tvorilo až 1.376 slov, zatiaľ čo najstručnejšiu úpravu, ktorá sa týkala volieb do orgánov samosprávnych krajov, tvorilo len 92 slov. Porovnaj § 15 zákona o voľbe prezidenta a § 27 zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku, oba v znení účinnom k 30. júnu 2015.

Istý náznak toho, že na volebnej kampani by sa mohli podieľať aj iné subjekty ako politické strany a kandidáti, obsahoval len zákon č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí (ďalej aj len „zákon o voľbách do orgánov samosprávy obcí“) a zákon č. 46/1999 Z. z. o spôsobe voľby prezidenta Slovenskej republiky, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o doplnení niektorých zákonov (ďalej aj len „zákon o spôsobe voľby prezidenta“). Tieto zákony ako jediné obsahovali definíciu volebnej kampane. Podľa § 15 ods. 1 zákona o spôsobe voľby prezidenta sa volebnou kampaňou rozumela „*činnosť kandidátov, politických strán a hnutí, prípadné ďalších subjektov v prospech voľby kandidáta (...)*“ Práve slovné spojenie „ďalšie subjekty“ naznačovalo, že zákonodarca počítal s tým, že na volebnej kampani, v danom prípade vo vzťahu k voľbám prezidenta SR, sa mohli okrem konkrétnych prezidentských kandidátov a politických strán podieľať aj iné subjekty. Zákon však neobsahoval žiadnu ďalšiu úpravu. Neupravoval preto ani to, kto takýmto ďalším subjektom byť mohol a rovnako neupravoval ani to, akým spôsobom takýto subjekt mohol volebnú kampaň viesť. Z demonštratívneho výpočtu spôsobov vedenia volebnej kampane, ktorý citovaná definícia ďalej obsahovala, môžeme urobiť záver, že „ďalší subjekt“ mohol v prospech niektorého z prezidentských kandidátov využívať napríklad inzerciu, plagáty či veľkoplošné nosiče informácií, tzv. billboardy. Podobe bola upravená aj definícia volebnej kampane v zákone o voľbách do orgánov samosprávy obcí, keďže podľa jej § 30 ods. 1 sa volebnou kampaňou rozumela „*činnosť politickej strany, nezávislého kandidáta, prípadne ďalších subjektov zameraná na podporu alebo slúžiaca na prospech kandidujúcej politickej strany alebo nezávislého kandidáta (...)*“ Rovnako ako v prípade volieb prezidenta SR, ani v prípade volieb orgánov samosprávy obcí zákon žiadnym spôsobom nespresňoval to, kto môže ako „ďalší subjekt“ vo volebnej kampani pôsobiť a ako môže volebnú kampaň viesť.

Určitý náznak možnosti viesť volebnú kampaň v pozícii tretej strany bolo možné nájsť aj v pravidlách financovania volebnej kampane pred prezidentskými voľbami. Zákon o spôsobe voľby prezidenta totiž vo svojom § 16 výslovne predpokladal, že do limitu výdavkov, ktoré môže kandidát na prezidenta vo volebnej kampani vynaložiť, sa započítavajú aj výdavky, ktoré za kandidáta uhradili alebo sa zaviazali uhradiť tretie osoby. V tomto prípade teda zákon výslovne nepredpokladal priame vedenie volebnej kampane treťou osobou, ale len podieľanie sa na financovaní volebnej kampane niektorého z kandidátov zo strany takejto tretej osoby.

Zákonná úprava volebnej kampane platná pred kodifikáciou volebného práva v roku 2014 teda síce výslovne neupravovala činnosť iných

subjektov ako politických strán a individuálnych kandidátov, s výnimkou už spomenutých prípadov, no ani ju však výslovne nezakazovala. Dá sa preto predpokladať, že aj v tomto období popri klasických subjektoch bola volebná kampaň vedená, aspoň do určitej miery, aj ďalšími subjektmi, teda subjektmi, ktoré neskoršia zákonná úprava označovala ako tzv. tretie strany. Vzhľadom na vtedajšiu zákonnú úpravu síce boli z povahy veci vylúčené z niektorých prostriedkov vedenia volebnej kampane, najmä z rozhlasového a televízneho vysielania, ktoré bolo výslovne určené pre kandidátov alebo politické strany, no iné tradičné formy kampane, ako napríklad inzercia v tlači či využívanie rôznych reklamných plôch, im z hľadiska zákonnej úpravy boli prípustné. Keďže však tieto subjekty stáli mimo pozornosť zákonodarcu, nemali povinnosť predkladať žiadne osobitné informácie o svojej volebnej kampani tak, ako tomu bolo v období rokov 2016 až 2019. Rovnako sa ani nemuseli žiadnym spôsobom evidovať. Uvedené skutočnosti následne spôsobujú, že nie je známa žiadna štúdia, ktorá by sa komplexne pôsobením tretích strán vo volebnej kampani na Slovensku zaoberala. Pozornosť bola zameriavaná vždy najmä na volebnú kampaň politických strán a kandidátov.¹²

Ako už bolo v úvode naznačené, relatívne podrobná právna úprava tzv. tretích strán, vrátane vedenia ich volebnej kampane a predovšetkým financovania ich volebnej kampane, bola prijatá v roku 2014, kedy došlo k rozsiahlej kodifikácii slovenského volebného práva. Pôvodných šesť samostatných volebných zákonov bolo nahradených dvoma zákonmi. Išlo o už spomínaný volebný kódex a zákon o volebnej kampani. Oba uvedené zákony boli do NR SR predložené spoločne zo strany vlády SR. Spoločne boli aj napokon aj schválené a publikované v Zbierke zákonov.

V súvislosti s právnou reguláciou postavenia a činnosti tretích strán volebnej kampane je potrebné zdôrazniť, že pôvodný návrh zákona o volebnej kampani v podobe, v akej bol do NR SR doručený, s úpravou tretích strán vôbec nepočítal. O prípadnej potrebe, alebo naopak nepotrebnosti právnej regulácie činnosti tretích subjektov vo volebnej kampani mlčala aj dôvodová správa k zákonu.¹³ Absencia akejkoľvek právnej regulácie tretích strán pritom bola predmetom kritiky, najmä zo

¹² Porovnaj napr. MESEŽNIKOV, G. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M.: *Slovenské voľby '06: Výsledky, príčiny a súvislosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2006 a MESEŽNIKOV, G. – BUTÓRA, M. – BÚTOROVÁ, Z.: *Slovenské voľby '98: Kto? Prečo? Ako?* Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 1999.

¹³ Porovnaj vládny návrh zákona o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach; parlamentná tlač č. 660; VI. volebné obdobie NR SR (2012 – 2016).

strany odbornej verejnosti.¹⁴ Právna úprava postavenia a činnosti tretích strán volebnej kampane sa tak napokon do zákona dostala až v priebehu legislatívneho konania na pôde parlamentu, na základe doplňujúceho návrhu jedného z výborov NR SR.

Odôvodnenie doplnenia subjektov volebnej kampane aj o tzv. tretie strany, resp. odôvodnenie zakotvenia výslovnej právnej regulácie ich činnosti a financovania ich volebnej kampane, bolo príslušným parlamentným výborom uvedené len veľmi stručne. Cieľom malo byť najmä umožnenie vyjadrovať svoje názory na kandidujúce subjekty počas volebnej kampane právne regulovanou formou aj iným subjektom než len politickým stranám a jednotlivým kandidátom. Ďalej sa odôvodnenie doplňujúceho návrhu venovalo najmä konkrétnostiam, predovšetkým evidencii tretích strán a pravidlám financovania ich volebnej kampane.

Záverom tejto časti preto môžeme konštatovať, že zavedenie právnej regulácie tretích strán volebnej kampane, teda subjektov, ktoré sa sami vo vlastnom mene neuchádzajú o volené mandáty, nebolo dôsledkom systematickej snahy o reformu právnej úpravy volieb, čo by zakotvenie tejto úpravy do novoprijatých volebných kódexov mohlo evokovať. Naopak, išlo v istom zmysle skôr o náhodný proces, ktorý bol iniciovaný až v priebehu zákonodarného procesu na pôde parlamentu. Takémuto záveru nasvedčuje aj to, že zakotvenie právnej úpravy tretích strán nebolo rozsiahlejšie odôvodnené, predovšetkým odkazom na doterajšiu prax vedenia volebnej kampane.

2. Vymedzenie tretích strán a ich volebná kampaň

V tejto časti príspevku zameriame pozornosť na dve otázky súvisiace s tretími stranami volebnej kampane. Prvou bude to, ako tretie strany zákon o volebnej kampani vymedzoval, teda to, kto tret'ou stranou mohol alebo nemohol byť. Následne bude venovaná pozornosť spôsobom, akým tretie strany volebnú kampaň mohli viesť, ako aj tomu, aké boli pravidlá financovania ich volebnej kampane. Samotnému praktickému vedeniu volebnej kampane tretími stranami v období rokov 2016 až 2019 bude venovaná až ďalšia časť príspevku.

¹⁴ Porovnaj GIBA, M.: K niektorým problémom právnej úpravy volebnej kampane na Slovensku. In OROSZ, L. – MAJERČÁK, T. (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike: Doterajší vývoj, aktuálny stav, príčiny a dôsledky*. UPJŠ : Košice, 2014, s. 195 a nasl.

2.1 Kto mohol a nemohol byť tretou stranou

Zákon o volebnej kampani sa neobmedzoval len na konštatovanie, že volebnú kampaň môžu, popri kandidátoch a politických stranách, viesť aj tzv. tretie strany, ale súčasne aj relatívne podrobne určoval pravidlá pre to, kto vo volebnej kampani ako tretia strana mohol pôsobiť. Pôsobene tretích strán volebnej kampane preto bolo výrazne formalizované. To, kto mohol volebnú kampaň v pozícii tretej strany viesť, zákon upravoval tak pozitívne, ako aj negatívne. Pozitívne vymedzenie možno označiť za všeobecné pravidlo, zatiaľ čo to negatívne za výnimku z tohto pravidla.

Zákon o volebnej kampani tretiu stranu z pozitívneho hľadiska vymedzoval v § 8 ods. 1. Tretou stranou v zmysle citovaného ustanovenia mohli byť tri kategórie subjektov: (1) fyzická osoba, (2) fyzická osoba – podnikateľ a (3) právnická osoba. Avšak, nevyhnutným predpokladom pre to, aby fyzická alebo právnická osoba mohla volebnú kampaň v pozícii tretej strany viesť, bolo to, že táto osoba bola ako tretia strana zaevidovaná Štátnou komisiou pre voľby a kontrolu financovania politických strán (ďalej len „štátna komisia“), čiže vrcholným volebným orgánom pôsobiacim podľa volebného kódexu pri všetkých druhoch volieb.

V súvislosti s povinnou evidenciou tretích strán zákon o volebnej kampani v ustanoveniach § 8 ods. 3, 4 a 5 obsahoval podrobnosti o samotnom procese evidencie. Nevyhnutným predpokladom pre zaevidovanie bolo podanie žiadosti, ktorá musela obsahovať údaje taxatívne uvedené v ods. 3. Ak subjekt, ktorý mienil viesť volebnú kampaň v pozícii tretej strany, podal úplnú žiadosť, štátna komisia mala v zmysle ods. 4 povinnosť vykonať evidenciu bezodkladne. Po zaevidovaní mala štátna komisia následne ešte povinnosť zaevidovaný subjekt zverejniť na svojich internetových stránkach. Zverejnenie na internetových stránkach zákon označoval za moment, od kedy tretia strana mohla volebnú kampaň viesť. Zoznam zaevidovaných tretích strán na internetových stránkach zostával aj po skončení volieb, a to až šesť mesiacov od vyhlásenia výsledkov volieb.

Nie každej osobe, ktorá by mala v úmysle viesť volebnú kampaň, však zákon o volebnej kampani umožňoval evidenciu v pozícii tretej strany. Zákon totiž výslovne uvádzal aj to, ktoré fyzické alebo právnické osoby nemôžu volebnú kampaň v pozícii tretej strany viesť. Toto negatívne vymedzenie bolo predmetom § 8 ods. 2 a zoznam osôb, ktorým bolo pôsobenie vo volebnej kampani v pozícii tretej strany zákonom odopreté, bol pomerne rozsiahly. Tento zoznam subjektov bol ďalej rozširovaný aj počas účinnosti zákona o volebnej kampani. Národná

rada tým reagovala na rozhodovaciu činnosť samotnej štátnej komisie, ktorá sa v praxi musela vysporiadať so žiadosťami o zaevidovanie aj takých subjektov, u ktorých ich postavenie ako tretích strán bolo z povahy vecí sporné. Išlo najmä o konkrétnych kandidátov uvedených na kandidátnych listinách politických strán.¹⁵ Zákonný výpočet subjektov, ktoré nemohli byť ako tretia strana zaevidované, však bol uzatvorený. To znamená, že v prípade, pokiaľ úplnú žiadosť o zaevidovanie predložil subjekt, ktorý do zákonného negatívneho výpočtu nespadal, štátna komisia mala povinnosť ho ako tretiu stranu zaevidovať.

Pokiaľ ide o konkrétne subjekty, ktoré volebnú kampaň v pozícii tretej strany nemohli viesť, v prvom rade išlo o (1) fyzické a právnické osoby bez trvalého pobytu alebo sídla na území SR. Rozhodujúcim kritériom pre priznanie postavenia tretej strany preto nebolo štátne občianstvo ale len administratívne evidovaný pobyt (sídlo). Takýmto obmedzením sa tvorcovia zákona pravdepodobne snažili o vylúčenie možnosti, aby volebnú kampaň viedli zahraničné subjekty. Takýto zámer pritom možno považovať za legitímny, keďže vedenie volebnej kampane môže zásadným spôsobom ovplyvniť výsledky volieb. Tie by však, v ideálnom prípade, mali odzrkadľovať výlučne vôľu subjektov, ktorým volebné právo patrí a ktoré sa prostredníctvom jeho realizácie podieľajú na správe verejných vecí, teda výlučne vôľu občanov resp. obyvateľov SR.

Okrem prvej uvedenej kategórie vylúčených subjektov, ktoré môžeme označiť za subjekty súkromné, zákon o volebnej kampani z možnosti vedenia volebnej kampane v pozícii tretej strany výslovne vylučoval aj viaceré (2) verejné subjekty. Išlo najmä o obce a samosprávne kraje. Tretími stranami sa taktiež nemohli stať ani právnické osoby, ktoré boli založené alebo zriadené štátom, obcou či samosprávnym krajom, ako ani právnické osoby, v ktorých mali uvedené subjekty majetkovú účasť. Z vedenia volebnej kampane v pozícii tretej strany boli vylúčené aj verejnoprávne inštitúcie zriadené zákonom. Tými sú napríklad verejnoprávny rozhlas a televízia či verejné vysoké školy. Vylúčenie všetkých uvedených subjektov z možnosti vedenia volebnej kampane taktiež vyznieva racionálne. Verejné subjekty totiž nemajú byť vo volebnej súťaži a jej výsledkoch priamo zainteresované.

Za tretí okruh subjektov, ktoré boli zákonom vylúčené z možnosti viesť volebnú kampaň v pozícii tretej strany, možno označiť (3) niektorých účastníkov volebnej súťaže. Ako už bolo naznačené, táto kategória bola do zákona o volebnej kampani doplnená neskôr, a to v nadväznosti

¹⁵ Porovnaj napr. rozhodnutia štátnej komisie zo 4. februára 2016, č. 10/3/2; zo 16. februára 2016, č. 11/3/2 alebo z 22. septembra 2017, č. PR/2017/010.

na prvé praktické skúsenosti s jeho aplikáciou. Štátna komisia ako tretiu stranu volebnej kampane nemohla zaevidovať tie politické strany, ktoré podali vo voľbách kandidátnu listinu a táto podľa napokon zaregistrovaná. Naopak, tie politické strany, ktoré sa volieb priamo nezúčastňovali, mohli volebnú kampaň viesť v prospech (alebo aj v neprospech) inej politickej strany, a to práve v pozícii tretej strany. Vylúčenie možnosti viesť volebnú kampaň sa týkalo aj tých fyzických osôb, ktoré boli zaregistrované vo voľbách ako kandidáti, či už ako kandidáti nezávislí alebo ako kandidáti politických strán. Osobitným prípadom boli voľby prezidenta SR, v prípade ktorých zákon ako primárny subjekt volebnej kampane predpokladal samotných prezidentských kandidátov, no súčasne predpokladal aj to, že volebnú kampaň môžu viesť aj politické strany, a to práve v pozícii tretej strany.

2.2 Volebná kampaň tretej strany a jej financovanie

Pokiaľ ide o samotný spôsob vedenia volebnej kampane tretími stranami, zákon o volebnej kampani neobsahoval žiadnu osobitnú úpravu. Pozornosť zameral skôr na pravidlá financovania ich volebnej kampane.

V súvislosti s vedením volebnej kampane treťou stranou je potrebné zdôrazniť, že súčasťou procesu evidencie nebolo oznámenie skutočnosti, v prospech (alebo v neprospech)¹⁶ ktorého kandidáta alebo ktorej kandidujúcej politickej strany bude tretia strana volebnú kampaň viesť. Tretia strana taktiež nepotrebovala písomný a ani žiadny iný súhlas od kandidáta alebo politickej strany, v prospech ktorého mienila volebnú kampaň viesť. Logickou samozrejmosťou bolo aj to, že tretia strana nepotrebovala súhlas ani od subjektu, v neprospech ktorého plánovala volebnú kampaň viesť. V opačnom prípade by totiž možnosť vedenia antikampane bola prakticky vylúčená. Z uvedeného ďalej vyplýva aj to, že tretia strana mohla volebnú kampaň viesť aj v prospech viacerých subjektov a taktiež to, že počas času určeného na vedenie volebnej kampane mohla podporovanú politickú stranu alebo kandidáta zmeniť. Právna úprava v tejto oblasti teda bola, v porovnaní s niektorými inými štátmi, výrazne benevolentná. Pre porovnanie, na Novom Zélande tretia strana musí mať súhlas od kandidáta alebo politickej strany, v prospech ktorých volebnú kampaň mieni viesť.¹⁷ V súvislosti s načrtnutým

¹⁶ Zákon o volebnej kampani v rámci legálnej definície volebnej kampane v § 2 ods. 1 výslovne predpokladal a stále predpokladá, že za volebnú kampaň sa považuje aj činnosť v neprospech kandidátov alebo politických strán, teda tzv. antikampaň. Posledná veta citovaného odseku znie: „*Rozumie sa tým činnosť v prospech aj v neprospech subjektov podľa prvej vety.*“

¹⁷ Porovnaj napr. GEDDIS, A.: *Regulating the Funding of Election Campaigns in New Zealand: A Critical Overview*. In *Otago Law Review*, 2004, roč. 10, č. 4, 584.

stavom sa aj v slovenskej literatúre objavili návrhy, aby boli tretie strany evidované osobitne vždy vo vzťahu k subjektu, v prospech ktorého mienia volebnú kampaň viesť.¹⁸

Čo sa týka spôsobu vedenia volebnej kampane, tretia strana mohla vo všeobecnosti viesť volebnú kampaň akýmkoľvek spôsobom, ktorý nie je zákonom zakázaný. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že zákon za volebnú kampaň považoval len takú činnosť propagujúcu politickú stranu alebo kandidáta, za ktorú sa obvykle platí úhrada. Pokiaľ by teda tretia strana vykonávala činnosť, za ktorú sa úhrada obvykle neposkytuje, išlo by o konanie z pohľadu zákona o volebnej kampani irelevantné. Praktické vymedzenie kedy o takúto činnosť ide a kedy nie však je pomerne náročné. Štátna komisia v rámci svojej činnosti napríklad opakovane potvrdila, že za volebnú kampaň sa nepovažuje zverejňovanie neplatených (nesponzorovaných) príspevkov na sociálnych sieťach.¹⁹ Tretia strana teda mohla volebnú kampaň viesť, okrem platených príspevkov na sociálnych sieťach, napríklad prostredníctvom inzercie v periodických či neperiodických publikáciách, prostredníctvom billboardov a iných podobných reklamných plôch, ako aj prostredníctvom objednávaní a zverejňovania volebných prieskumov. V súvislosti s volebnými prieskumami zákon obsahoval len jediné obmedzenie. Výsledky týchto prieskumov sa totiž nesmeli zverejňovať v čase kratšom ako 14 dní pred dňom volieb.

Špecifickým spôsobom vedenia volebnej kampane, ktorý zákon o volebnej kampani upravuje podrobnejšie, je vysielanie politickej reklamy v rozhlasovom a televíznom vysielaní. Táto možnosť však bola (a stále je) zákonom vyhradená len pre samotných kandidátov alebo kandidujúce politické strany. Verejnoprávny rozhlas a televízia totiž majú povinnosť, súkromní vysielatelia vysielajúci na základe licencie možnosť, vyhradiť práve politickým stranám a kandidátom rovnaký vysielací čas.²⁰ Ak by sa tretia strana snažila zákon o volebnej kampani obísť a objednať si televízny alebo rozhlasový vysielací priestor ako „obyčajnú“ reklamu, narazila by na zákon upravujúci vysielanie a retransmisiu, ktorý politickú reklamu, s výnimkou tej predpokladanej v zákone o volebnej kampani, výslovne zakazuje.²¹ Tretie strany preto

¹⁸ Pozri napr. MESEŽNIKOV, G. – PILÁT, J. – KUNDER, P.: *Transparentnosť financovania volebnej kampane v komunálnych voľbách v SR: Právna úprava a prax*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2016, s. 43.

¹⁹ Porovnaj rozhodnutia štátnej komisie z 26. februára 2016, č. 12/3/1; z 13. septembra 2017, č. 19/5/1 alebo z 30. októbra 2017, č. 22/5/9.

²⁰ Porovnaj § 10 a § 11 zákona o volebnej kampani.

²¹ Porovnaj § 32 ods. 9 zákona č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov.

boli z tohto, na Slovensku stále pomerne efektívneho spôsobu vedenia volebnej kampane, vylúčené. Rovnako boli vylúčené aj z účasti na televíznych a rozhlasových predvolebných diskusných reláciách, ktoré boli taktiež vyhradené len pre kandidujúce subjekty.²²

Zákon o volebnej kampani oveľa podrobnejšie upravoval pravidlá financovania volebnej kampane vedenej tretou stranou. V čase, kedy zákon pôsobenie tretích strán vo volebnej kampani výslovne predpokladal, upravoval predovšetkým päť kľúčových otázok spojených s financovaním ich volebnej kampane.

Základnou podmienkou týkajúcou sa financovania volebnej kampane bol (1) celkový limit výdavkov, ktoré tretia strana mohla vo volebnej kampani vynaložiť. Zákon stanovil tieto limity dva: jeden všeobecný a jeden osobitný. Všeobecný limit bol určený vo výške 100 000 Eur, osobitný limit vo výške 25 000 Eur. Osobitný limit sa vzťahoval na volebnú kampaň pred voľbami do orgánov územnej samosprávy (voľby do orgánov samosprávy obcí a voľby do orgánov samosprávnych krajov), zatiaľ čo všeobecný limit na všetky ostatné voľby (voľby do NR SR, voľby prezidenta SR a voľby do Európskeho parlamentu).²³ Keďže tretia strana sa pre účely každých volieb musela evidovať samostatne, uvedené limity sa vždy vzťahovali len na volebnú kampaň spojenú s jednými konkrétnymi voľbami.

Zákon o volebnej kampani ďalej upravoval aj to, akým spôsobom tretia strana mohla k finančným prostriedkom, ktoré používala na financovanie svojej kampane, prísť. Zákon výslovne určil (2) od akých subjektov tretia strana mohla prijať dar alebo iné bezodplatné plnenie, ako aj to od akých subjektov ich prijať nemohla.²⁴ Darované finančné prostriedky určené na volebnú kampaň mohli byť prijaté len od fyzickej osoby s trvalým pobytom resp. právnickej osoby so sídlom na území SR. Naopak, tretia strana nemohla prijať dar od subjektov zo zahraničia. Tretia strana taktiež nemohla prijať dar od určených právnických osôb aj napriek tomu, že sídlo na území SR mali. Išlo napríklad o politické strany a dokonca aj o občianske združenia alebo neziskové organizácie. V tejto súvislosti vyznieva do značnej miery paradoxne skutočnosť, že samotné občianske združenie sa ako tretia strana volebnej kampane zaevidovať mohlo, no prijať finančné prostriedky určené na volebnú kampaň od iného občianskeho združenia už nemohlo. Zákaz prijať dar určený na vedenie volebnej kampane sa ďalej vzťahoval aj na verejné subjekty, teda obec či samosprávny kraj, ako aj na právnic-

²² Porovnaj § 10, § 11 a § 13 zákona o volebnej kampani.

²³ Porovnaj § 8 ods. 7 zákona o volebnej kampani v znení účinnom do 15. júla 2019.

²⁴ Porovnaj § 8 ods. 8 a 9 zákona o volebnej kampani v znení účinnom do 15. júla 2019.

ké osoby zriadené alebo založené obcou, samosprávnym krajom alebo štátom. Bez ohľadu na právnu povahu subjektu tretia osoba nemohla prijať dar v prípade, pokiaľ nevedela uviesť identifikačné údaje darcu. Povedané inými slovami, zákon zakazoval anonymné financovanie volebnej kampane. Anonymný dar mala tretia strana, rovnako ako aj ďalšie subjekty vedúce volebnú kampaň, povinnosť vrátiť. Ak tak nemohla spraviť, napríklad z dôvodu neexistencie účtu, na ktorý by dar mal byť vrátený, finančné prostriedky zodpovedajúce daru mali byť poukázané na účet štátneho rozpočtu.

Ďalšie povinnosti v oblasti financovania volebnej kampane tretej strany sa týkali (3) podmienok vedenia finančných prostriedkov a nakladania s nimi. Zákon totiž tretím stranám, rovnako ako aj väčšine ostatných subjektov vedúcich volebnú kampaň, prikazoval finančné prostriedky určené na volebnú kampaň viesť na osobitnom bankovom účte zriadenom len pre účel financovania volebnej kampane. Takýto účet musel byť transparentný, teda musel byť prostredníctvom internetu bezplatne dostupný na nahliadnutie komukoľvek. Uvedený spôsob vedenia finančných prostriedkov sledoval možnosť jednoduchšej verejnej kontroly financovania volebnej kampane. Ďalšou zákonnou povinnosťou bolo to, že finančné prostriedky mohli byť na osobitný účet vložené len prevodom z iného účtu, teda nie v hotovosti. Aj týmto opatrením sa sledovala možnosť kontroly, predovšetkým možnosť vystopovania pôvodu finančných prostriedkov určených na volebnú kampaň.²⁵

A napokon, súčasťou zákonných povinností tretích strán bola aj povinnosť (4) viesť evidenciu o finančných prostriedkoch použitých na kampaň a povinnosť (5) zverejniť na svojom webovom sídle prehľad výdavkov vynaložených na kampaň. Uvedený prehľad mal byť zverejnený po skončení volebnej kampane a mal byť na internetových stránkach voľne dostupný počas obdobia 60 dní. Aj v tomto prípade išlo o povinnosti sledujúce uľahčenie následnej kontroly financovania volebnej kampane.²⁶

3. Analýza praktickej činnosti tretích strán

3.1 Úvod a metodologické poznámky

Predchádzajúce dve časti príspevku mali charakter prevažne právnej analýzy postavenia tretích strán volebnej kampane na Slovensku.

²⁵ Porovnaj § 8 ods. 10 a 11 zákona o volebnej kampani v znení účinnom do 15. júla 2019.

²⁶ Porovnaj § 8 ods. 12, 13 a 15 zákona o volebnej kampani v znení účinnom do 15. júla 2019.

Nasledujúce riadky zamerajú pozornosť skôr na využívanie inštitútu tretích strán vo volebnej praxi. Na úvod tejto časti v stručnosti uvedieme metodologické poznámky týkajúce sa analýzy praktickej účasti tretích strán na volebnej kampani. Následne bude pozornosť upriamená už na samotnú činnosť týchto subjektov, a to osobitne vo vzťahu k jednotlivým voľbám, v rámci ktorých sa na volebnej kampani zúčastnili.

Pokiaľ ide o údaje, ktoré boli pri spracovaní analýzy použité, išlo o oficiálne zoznamy jednotlivých subjektov, ktoré boli štátnou komisiou v rokoch 2016, 2017, 2018 a 2019 v zmysle zákona o volebnej kampani zaevidované ako tretie strany. Tieto zoznamy boli získané prevažne z oficiálnych internetových stránok Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „Ministerstvo vnútra“ alebo „MV SR“). Keďže tieto zoznamy sa však v zmysle zákona o volebnej kampani na internete zverejňovali len na obmedzený čas, tie z nich, ktoré v čase spracovania analýzy už neboli na internetových stránkach dostupné, boli získané na základe e-mailovej žiadosti adresovanej priamo MV SR.

3.2 Voľby do NR SR

Prvé voľby, na ktoré sa zákonná úprava predpokladajúca vedenie volebnej kampane tzv. tretími stranami vzťahovala, boli voľby do NR SR konané 5. marca 2016. Voľby do NR SR prebiehajú prostredníctvom listinného proporčionálneho volebného systému s použitím Hagenbach-Bischoffovej volebnej kvóty.²⁷ Kandidátne listiny podávajú výlučne politické strany zaregistrované Ministerstvom vnútra, prípadne koalície viacerých takýchto politických strán. Politické strany sú súčasne aj rozhodujúcim subjektom vedúcim volebnú kampaň. Vo voľbách do NR SR uskutočnených v roku 2016 bolo zaregistrovaných 23 kandidátnych listín politických strán alebo koalícií.²⁸

V rámci volebnej kampane pred voľbami do NR SR v roku 2016 štátna komisia postupne ako tretie strany zaevidovala až 85 subjektov. Ako vyplynie z analýzy ďalších volieb, na ktoré sa zákon o volebnej kampani v znení predpokladajúcom činnosť formalizovaných tretích strán aplikoval, išlo o najvyšší počet tretích strán vôbec. Pokiaľ ide o samotnú štruktúru jednotlivých subjektov, ktoré volebnú kampaň pred voľbami do NR SR v pozícii tretej strany viedli, väčšina z nich, celkovo cca 64 % (55 subjektov), tvorili fyzické osoby. Relatívne vyso-

²⁷ Porovnaj DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Wolters Kluwer : Bratislava, 2017, s. 273.

²⁸ *Zoznam kandidujúcich politických subjektov. Voľby do Národnej rady SR 2016*. [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/parties.html>>.

ké zastúpenie mali aj podnikateľské subjekty. Z celkového počtu tretích strán bolo cca 14 % obchodných spoločností (12 subjektov) a cca 9 % podnikajúcich fyzických osôb (7 subjektov). Ostatné zúčastnené subjekty boli občianskymi združeniami (8 subjektov, cca 9 %) a politickými stranami, ktoré sami kandidátnu listinu pre voľby do NR SR nepodali (3 subjekty, cca 2 %).

Osobitne zaujímavou je práve posledná z kategórii. Zákonná úprava totiž umožňovala, aby sa volebnej kampane zúčastnili aj tie politické strany, ktoré sa sami neuchádzali o získanie poslaneckých mandátov, keďže kandidátnu listinu nepodali. Takéto politické strany po svojom zaevidovaní zo strany štátnej komisie však mohli viesť volebnú kampaň v prospech inej politickej strany, ktorá kandidátnu listinu podala. V minimálne v dvoch z troch prípadov išlo o také politické strany, ktorých členovia boli kandidátmi uchádzajúcimi sa o mandáty v Národnej rade, no boli umiestnení na kandidátnych listinách iných politických strán.²⁹

3.3 Krajské voľby

V poradí druhé voľby, v prípade ktorých mohli volebnú kampaň viesť aj formalizované tretie strany, boli voľby do orgánov samosprávnych krajov, ktoré sa uskutočnili 4. novembra 2017. V zmysle Ústavy a na ňu nadväzujúcej zákonnej úpravy obyvateľa každého samosprávneho kraja volia dva druhy orgánov – predsedu samosprávneho kraja a poslancov zastupiteľstva samosprávneho kraja. Oba orgány sú volené prostredníctvom väčšinového volebného systému s relatívnou väčšinou. Na získanie mandátu teda nie je potrebná nadpolovičná väčšina hlasov, ale postačuje najväčší počet hlasov v dotknutom volebnom obvode.³⁰ Rovnako ako v prípade Národnej rady, aj orgány samosprávnych krajov sú volené raz za štyri roky.³¹ Výnimkou je prípad tzv. doplňovacích volieb, ktoré sa môžu konať len v niektorých samosprávnych krajoch za predpokladu, že došlo k uprázdneniu niektorého z mandátov.³²

²⁹ V prípade politickej strany „Občianska konzervatívna strana“ išlo o kandidátov umiestnených na kandidátnej listine politickej strany „Sloboda a Solidarita“, v prípade politickej strany „NOVA“ zas o kandidátov umiestnených na kandidátnej listine politickej strany „OBYČAJNÍ LUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO – NOVA)“.

³⁰ Porovnaj DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Wolters Kluwer : Bratislava, 2017, s. 353.

³¹ Jednorazovou výnimkou boli práve voľby v roku 2017, v ktorých sa orgány samosprávnych krajov volili až na päť rokov. Dôvodom bolo to, aby sa v roku 2022 stretli volebné obdobia orgánov samosprávnych krajov a orgánov samosprávy obcí a aby sa počnúc týmto rokom mohli oba druhy volieb konať spoločne.

³² Porovnaj § 149 ods. 3 písm. d) volebného kódexu.

Kandidátne listiny pre voľby oboch orgánov samosprávnych krajov môžu podať tak politické strany (koalície), ako aj nezávislí kandidáti, čiže kandidáti, ktorí neboli navrhnutí politickou stranou.³³

V rámci volebnej kampane pred voľbami do orgánov samosprávnych krajov v roku 2017 štátna komisia postupne zaevidovala 42 tretích strán. Ako vyplynie z analýzy ďalších volieb, na ktoré sa zákon o volebnej kampani v znení, ktoré predpokladalo činnosť formalizovaných tretích strán aplikoval, išlo o druhý najvyšší počet tretích strán. Za počtom tretích strán zaevidovaných pre účely volieb do NR SR však výrazne zaostával. Pokiaľ ide o samotnú štruktúru jednotlivých subjektov, ktoré viedli volebnú kampaň v pozícii tretej strany, tá bola, v porovnaní s volebnou kampanou pred parlamentnými voľbami, výrazne užšia. Na volebnej kampani pred voľbami do orgánov samosprávnych krajov sa totiž zúčastnili len tri kategórie subjektov. Výraznú väčšinu, celkovo cca 69 % zo všetkých tretích strán (29 subjektov), tvorili fyzické osoby. Zo zostávajúcich 13 subjektov bolo 9 občianskych združení (cca 21 %) a 4 obchodné spoločnosti (cca 9 %). Volebnej kampane pred voľbami do orgánov samosprávnych krajov sa v pozícii tretej strany nezúčastnili žiadne politické strany, ktoré by samé (alebo v rámci koalície) nepodali kandidátne listiny pre voľby predsedu samosprávneho kraja či poslancov zastupiteľstva samosprávneho kraja.

3.4 Obecné voľby

Tretími voľbami, na ktoré sa zákonná úprava predpokladajúca samostatné vedenie volebnej kampane tzv. tretími stranami vzťahovala, boli voľby do orgánov samosprávy obcí, ktoré sa uskutočnili 10. novembra 2018. Podobne ako v prípade krajských volieb, aj v prípade obecných volieb si obyvatelia každej obce volia dva druhy samosprávnych orgánov. V prípade obce ide o starostu obce a poslancov obecného zastupiteľstva. Oba orgány sú taktiež volené prostredníctvom väčšinového volebného systému s relatívnou väčšinou.³⁴ Rovnako ako v prípade oboch predchádzajúcich volieb, aj orgány samosprávy obcí sú volené raz za štyri roky. Výnimkou je, rovnako ako v prípade volieb do orgá-

³³ Počnúc 1. májom 2020 sa pojem „nezávislý kandidát“, nie len v prípade volieb do orgánov samosprávnych krajov, nahrádza pojmom „kandidát bez politickej príslušnosti“. Konkrétne podmienky kandidatúry týchto kandidátov sa však nemenia. Porovnaj zákon č. 413/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia niektoré zákony.

³⁴ Porovnaj DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Wolters Kluwer : Bratislava, 2017, s. 336.

nov samosprávnych krajov, prípad tzv. doplňovacích volieb, ktoré sa môžu konať len v niektorých obciach v prípade, pokiaľ došlo k uprázdnieniu niektorého z mandátov.³⁵ Kandidátne listiny pre voľby oboch orgánov samosprávy obcí môžu podať tak politické strany (koalície), ako aj nezávislí kandidáti.

V rámci volebnej kampane pred voľbami do orgánov samosprávy obcí v roku 2018 štátna komisia postupne zaevidovala 28 tretích strán. Ako vyplýva z analýzy dvoch predchádzajúcich volieb, išlo o relatívne nízky počet. Pokiaľ ide o samotnú štruktúru tretích strán, tá bola rovnako úzka ako v prípade volieb do orgánov samosprávnych krajov. Rozmanitosť subjektov, ktoré volebnú kampaň v pozícii tretej strany viedli, tak bola nižšia ako v prípade volieb do NR SR. Na volebnej kampani pred voľbami do orgánov samosprávy obcí sa totiž zúčastnili len tri kategórie subjektov: fyzické osoby, občianske združenia a obchodné spoločnosti. Avšak, ich vzájomný pomer bol vyrovnanejší. Výrazná dominancia fyzických osôb, aká bola prítomná v prípade parlamentných volieb a volieb do orgánov samosprávnych krajov, tu už nebola zaznamenaná. Volebnú kampaň pred voľbami do orgánov samosprávy obcí totiž viedlo len 14 fyzických osôb, čo predstavovalo presne polovicu zo všetkých zaevidovaných tretích strán. Počtom druhé v poradí boli občianske združenia (10 subjektov), ktorých podiel bol výraznejší ako v prípade oboch predchádzajúcich volieb, keďže presiahol 35 %. Volebnej kampane pred voľbami do orgánov samosprávy obcí sa v pozícii tretej strany, podobne ako v predchádzajúcom prípade krajských volieb, nezúčastnili žiadne politické strany, ktoré by samé (alebo v rámci koalície) nepodali kandidátne listiny.

3.5 Voľby prezidenta SR

Predposlednými voľbami, na ktoré sa zákonná úprava predpokladajúca samostatné vedenie volebnej kampane tretími stranami vzťahovala, boli voľby prezidenta SR, ktoré sa uskutočnili v marci 2019. Prvé kolo volieb sa konalo 16. marca, druhé kolo následne 30. marca. Špecifickosť volieb prezidenta SR je daná už samotným monokratickým charakterom tohto orgánu. Kandidátov na post hlavy štátu navrhujú dve kategórie oprávnených subjektov: skupina najmenej 15 poslancov Národnej rady alebo skupina najmenej 15 000 občanov, ktorým patrí volebné právo. V prípade volieb prezidenta sa uplatňuje väčšinový volebný systém s absolútnou väčšinou. Na zvolenie prezidenta sú totiž potrebné hlasy nadpolovičnej väčšiny všetkých oprávnených

³⁵ Porovnaj § 181 ods. 3 písm. d) volebného kódexu.

voličov. Ak sa takáto väčšina nedosiahne, koná sa druhé kolo volieb, a to za účasti dvoch najúspešnejších kandidátov z prvého kola. Z nich bude zvolený ten, kto získa viac platných hlasov zúčastnených voličov.³⁶ V prvom kole volieb v roku 2019 bolo na post prezidenta SR navrhnutých 15 kandidátov.³⁷

V rámci volebnej kampane pred voľbami prezidenta SR v roku 2019 štátna komisia zaevidovala celkovo 20 tretích strán. Ako vyplýva z analýzy predchádzajúcich volieb, išlo o nízky počet zaevidovaných tretích strán, najmä pri porovnaní s voľbami do NR SR, ale aj voľbami do orgánov samosprávnych krajov. Pokiaľ ide o samotnú štruktúru jednotlivých subjektov, ktoré viedli volebnú kampaň v pozícii tretej strany, tá bola rovnako úzka ako v prípade volieb do orgánov samosprávnych krajov a volieb do orgánov samosprávy obcí. Na volebnej kampani pred prezidentskými voľbami sa totiž zúčastnili len tri kategórie subjektov. Okrem fyzických osôb išlo o občianske združenia a politické strany. Podiel fyzických osôb opäť klesol, a to aj v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami do orgánov samosprávy obcí. Volebnú kampaň pred prezidentskými voľbami v pozícii tretej strany viedlo len 6 fyzických osôb, čo predstavovalo 30 % z celkového počtu zaevidovaných tretích strán. Naopak, najväčší podiel predstavovali politické strany, ktorých bolo 10, teda rovná polovica zo všetkých tretích strán. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že zákon o volebnej kampani výslovne predpokladal, že pokiaľ chce nejaká politická strana viesť pred prezidentskými voľbami volebnú kampaň, musí tak spraviť v pozícii tretej strany. V prípade týchto politických strán preto išlo predovšetkým o také politické strany, ktoré vo volebnej súťaži „svojho“ kandidáta mali. Išlo napríklad o situáciu, ak kandidáta na prezidenta navrhla skupina poslancov Národnej rady patriaca do poslaneckého klubu dotknutej politickej strany. Pokiaľ ide o poslednú kategóriu tretích strán vedúcich volebnú kampaň pred prezidentskými voľbami, t. j. občianske združenia, tie boli štyri. Tvorili tak 20 % z celkového počtu zaevidovaných tretích strán.

3.6 Voľby do Európskeho parlamentu

A napokon, poslednými voľbami, na ktoré sa zákonná úprava predpokladajúca samostatné vedenie volebnej kampane tretími stranami vzťahovala, boli voľby do Európskeho parlamentu (ďalej aj len „EP“), ktoré sa na Slovensku uskutočnili 25. mája 2019. Pokiaľ ide o európske

³⁶ Porovnaj GIBA, M. a kol.: Ústavné právo. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 422.

³⁷ Zoznam kandidátov: Voľba prezidenta Slovenskej republiky 2019. [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/prez/prez2019/sk/candidates.html>>.

voľby na Slovensku, volebný systém, ktorý sa pri voľbách do EP uplatňuje, je takmer totožný s tým, prostredníctvom ktorého sa volí NR SR. Aj v prípade európskych volieb teda kandidátne listiny podávajú výlučne politické strany (koalície), ktoré tak sú aj rozhodujúcim účastníkom volebnej kampane. Aj v prípade volieb do EP sa používa listinný proporcionálny volebný systém, ktorý na prerozdelenie mandátov medzi zúčastnené politické strany používa Hagenbach-Bischoffovu volebnú kvótu.³⁸ Vo voľbách do EP v roku 2019 bolo na Slovensku zaregistrovaných 31 kandidátnych listín.³⁹

V rámci volebnej kampane pred voľbami do EP na Slovensku v roku 2019 štátna komisia postupne zaevidovala 22 tretích strán. Ako vyplýva z analýzy predchádzajúcich volieb, išlo o relatívne nízky počet zaevidovaných tretích strán, najmä pri porovnaní s voľbami do NR SR, ale aj voľbami do orgánov samosprávnych krajov. Pokiaľ ide o samotnú štruktúru jednotlivých subjektov, ktoré viedli volebnú kampaň v pozícii tretej strany, tá bola rovnako úzka ako v prípade volieb do orgánov samosprávnych krajov či volieb do orgánov samosprávy obcí. Na volebnej kampani pred voľbami do EP sa totiž zúčastnili len tri kategórie subjektov. Okrem fyzických osôb to boli aj občianske združenia a jedna obchodná spoločnosť. Najväčší podiel tretích strán tvorili opäť fyzické osoby. Tých bolo až 14, čo predstavovalo viac ako 63 % zo všetkých zaevidovaných tretích strán. Uvedený počet fyzických osôb doplnilo sedem občianskych združení, ktoré tak tvorili cca 31 % zo zaevidovaných tretích strán, a jedna obchodná spoločnosť. Naopak, volebnej kampane pred slovenskými voľbami do EP sa v pozícii tretej strany nezúčastnili žiadne politické strany, ktoré by samé (alebo v rámci koalície) nepodali kandidátne listiny pre voľby európskych poslancov.

3.7 Závery analýzy

Predchádzajúce riadky boli venované stručnej analýze praktického pôsobenia tretích strán volebnej kampane v jednotlivých voľbách v rokoch 2016, 2017, 2018 a 2019, počas ktorých zákon o volebnej kampani vedenie volebnej kampane formalizovaným tretími stranami predpokladal. Na nasledujúcich riadkoch závery našej analýzy v krátkosti zosumarizujeme.

³⁸ Porovnaj DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Wolters Kluwer : Bratislava, 2017, s. 289.

³⁹ *Zoznam politických subjektov. Voľby do Európskeho parlamentu 2019*. [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/ep/ep2019/sk/parties.html>>.

Volebných kampaní pred voľbami do NR SR, voľbami do orgánov samosprávnych krajov, voľbami do orgánov samosprávy obcí, voľbami prezidenta SR a voľbami do EP v období rokov 2016 až 2019 sa celkovo zúčastnilo 197 zaevidovaných tretích strán. Keďže však niektoré z týchto subjektov viedli volebnú kampaň v pozícii tretej strany pred viacerými voľbami, celkový počet unikátnych tretích strán je o čosi nižší, konkrétne 181. Žiadny zo subjektov síce nepôsobil ako tretia strana vo všetkých skúmaných voľbách, no možno medzi nimi nájsť také, ktoré viedli volebnú kampaň až v prípade troch volieb.⁴⁰

Ak zameriame pozornosť na celkový počet zaevidovaných tretích strán v spojení s konkrétnymi voľbami, jednoznačne najväčší počet bol dosiahnutý v prípade volieb do NR SR (85 subjektov). Pri druhých voľbách v poradí, t. j. voľbách do orgánov samosprávnych krajov, celkový počet zaevidovaných tretích strán klesol na menej ako polovicu (42 subjektov). Pri ostatných troch skúmaných voľbách bol počet ešte nižší, v chronologickom poradí 28, 20 a 22 subjektov. Uvedené čísla by mohli na prvý pohľad evokovať takmer geometrický pokles počtu zaevidovaných tretích strán (85 v roku 2016, 42 v roku 2017 a 28 v roku 2016). Takýto záver by však nebol korektný. Do úvahy treba totiž vziať najmä to, o aké voľby v každom z prípadov išlo. Zhodou okolností to boli práve voľby do NR SR, na ktoré sa ako prvé v poradí pravidlo o evidencii tretích strán uplatnilo. A sú to práve parlamentné voľby, ktoré možno označiť za tie najvýznamnejšie voľby pre celý politický systém na Slovensku. Od nich totiž nezávisí len tvorba zákonov, ale aj kreácia vlády ako vrcholného orgánu výkonnej moci. Pre korektné závery o prípadnom klesajúcom trende by preto bolo žiaduce, aby tretie strany mohli viesť volebnú kampaň aj pred ďalšími voľbami do NR SR, čo však, ako ešte ďalej uvedieme, nebolo súladné s vôľou zákonodarcu.

Pokiaľ ide o celkovú štruktúru tretích strán, túto možnosť využilo päť kategórii subjektov: (1) fyzické osoby; (2) fyzické osoby – podnikatelia; (3) obchodné spoločnosti; (4) občianske združenia a (5) nekandidujúce politické strany. Poslednú z uvedených kategórii predstavovali tie politické strany, ktoré samé (alebo v rámci koalície) kandidátnu listinu nepodali, no vo volebnej súťaži podporovali inú politickú stranu. Podporovanou politickou stranou bola spravidla strana, na ktorej kandidátnej listine boli uvedení (aj) kandidáti nekandidujúcej politickej strany pôsobiacej v pozícii tretej strany. V prípade volieb prezidenta SR je

⁴⁰ Príkladom sú najmä občianske združenia. Občianske združenie „Mladí sociálni demokrati“ bolo ako tretia strana volebnej kampane zaevidované pri voľbách do NR SR, voľbách prezidenta SR a voľbách do EP. Občianske združenie „Aliancia za rodinu“ zas viedlo volebnú kampaň pred voľbami do orgánov samosprávnych krajov, voľbami do orgánov samosprávy obcí a voľbami prezidenta SR.

potrebné do zoznamu pridať ešte osobitnú kategóriu, a to politické strany ako také, keďže tie mohli volebnú kampaň v prípade týchto volieb viesť len za predpokladu, že sa zaevidovali ako tretie strany.

Čo sa týka podielu jednotlivých kategórii subjektov, ktoré využili zákonnú možnosť viesť volebnú kampaň z pozície tretej strany (pozri tabuľku č. 1), v celkovom pohľade dominujú fyzické osoby. Táto kategória sa volebnej kampane v pozície tretej strany zúčastnila vo všetkých piatich voľbách a v troch z nich tvorila aj pomerne jasnú väčšinu zo všetkých zaevidovaných tretích strán. V ďalších voľbách fyzické osoby tvorili presne polovicu zo všetkých tretích strán a v posledných z volieb, volieb prezidenta SR, 30 % zo všetkých tretích strán. Spomedzi jednotlivých fyzických osôb vedúcich volebnú kampaň bolo aj viacero takých osôb, ktoré boli blízkymi príbuznými jednotlivých kandidátov uchádzajúcich sa o volenú funkciu. Avšak, vzhľadom na nedostupnosť všetkých osobných údajov tretích strán – fyzických osôb, čo je so zreteľom na potrebu ich ochrany pochopiteľné, nie je možné o tomto rodinnom fenoméne vypracovať presné štatistiky.

V rámci štruktúry tretích strán mali výrazné zastúpenie aj občianske združenia, ktorých podiel na celkovom počte všetkých tretích strán bol v rozmedzí 20 % až 35 %. Výnimkou boli len voľby do NR SR, kde bola ich účasť výrazne nižšia (len niečo viac ako 9 %). Naopak, v prípade parlamentných volieb bol zaznamenaný výrazne vyšší podiel účasti obchodných spoločností ako pri ostatných druhoch volieb, s výnimkou volieb do orgánov samosprávy obcí. V oboch prípadoch podiel obchodných spoločností na celkovom počte zaevidovaných tretích strán predstavoval približne 14 %. V prípade volieb do NR SR však k tomu treba pripočítať aj niekoľko fyzických osôb – podnikateľov. Celkovo vyšší podiel podnikateľských subjektov práve pri volebnej kampani pred parlamentnými voľbami pritom nemusí byť náhodný. Ako sme už uviedli, tieto voľby sú nepochybne tými najvýznamnejšími, čo určite platí aj pre obchodné spoločnosti a ich záujem na vhodnom podnikateľskom prostredí.

Pri pohľade na jednotlivé subjekty, ktoré v priebehu rokov 2016 až 2019 viedli volebnú kampaň v pozícii tretej strany, si môžeme všimnúť, že ani pri jedných voľbách v tejto pozícii nepôsobila žiadna cirkev, náboženská spoločnosť či iný subjekt, ktorý svoju právnu subjektivitu od cirkvi alebo náboženskej spoločnosti odvodzuje. Slovenské obyvateľstvo je pritom možné označiť za pomerne religiózne zamerané.⁴¹

⁴¹ Podľa štatistických zistení bolo v roku 2011 bez náboženského vyznania len 13,4 % obyvateľov Slovenska. Jednoznačne najviac obyvateľov sa hlásilo k Rímskokatolíckej cirkvi (62,0 %), no početné zastúpenie mali aj iné kresťanské cirkvi, napr. Evanjelická cirkev augsburského

V súčasnosti je na Slovensku zaregistrovaných až 18 rôznych cirkví a náboženských spoločností, ako aj ďalších niekoľko desiatok právnických osôb, ktoré od nich odvodzujú svoje postavenie.⁴² S náboženskými hodnotami sú taktiež výrazne prepojené stanovy či programy viacerých politických strán. Niektoré z nich dokonca majú (alebo mali) odkaz na náboženstvo aj vo svojom názve.⁴³

Účasť cirkví a náboženských spoločností na volebnej kampani v pozícii tretej strany pritom zákon o volebnej kampani nevyučoval. Naopak, aj cirkev (náboženská spoločnosť) je v zmysle osobitného zákona,⁴⁴ právnickou osobou, ktorá má sídlo na území SR. Cirkvi a náboženské spoločnosti, naopak, nemožno považovať za subjekty, ktorých zriaďovateľom by bol štát, obec alebo samosprávny kraj, resp. ani za subjekty, v ktorých by mal štát, obec alebo samosprávny kraj majetkovú účasť. Rovnako v ich prípade nejde ani o verejnoprávne inštitúcie zriadené zákonom. Nespadajú preto do negatívneho výpočtu subjektov, ktorým zákon o volebnej kampani vylučoval možnosť zaevidovania sa ako tretej strany volebnej kampane.

Neúčasť cirkví a náboženských spoločností na volebnej kampani v pozícii tretej strany bude asi odôvodnená tým, že o takéto priame zásahy do volebnej súťaže nestáli, prípadne tým, že takéto účasť by mohla byť v rozpore s ich vnútornými pravidlami. Súčasne je však potrebné dodať, že cirkvi sa na politickom živote na Slovensku do značnej miery zúčastňujú, pričom výnimkou nie je ani nepriama účasť na volebnej kampani. Tá často spočíva v akomsi odporúčaní cirkevných predstaviteľov alebo duchovných akých kandidátov alebo aké politické strany voliť, či naopak nevoliť, aj keď skôr nepriamo prostredníctvom apelu na zodpovedný prístup voliča vyznávajúceho náboženské (kresťanské) hodnoty. V minulosti sme napríklad boli svedkami tzv. pastierskych listov, ktoré boli veriacim čítané priamo počas náboženských obradov rímsko-katolíckej cirkvi.⁴⁵

vyznania (5,9 %) či Gréckokatolícka cirkev (3,8 %). Údaje boli získané z internetových stránok Štatistického úradu Slovenskej republiky [citované 9. 1. 2020]. Dostupné na: <<https://slovak.statistics.sk>>.

⁴² Ide o rôzne cirkevné rády a rehole, ako aj o cirkevné charitatívne organizácie. Údaje boli získané z internetových stránok Ministerstva kultúry Slovenskej republiky [citované 9. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://www.mksr.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenске-spolocnosti-3f.html>>.

⁴³ Ide napr. o nasledujúce politické strany: „Kresťanskodemokratické hnutie“, „Kresťanská demokracia – Život prosperita“ či „Slovenská demokratická a kresťanská únia“.

⁴⁴ Porovnaj § 4 ods. 3 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov.

⁴⁵ Porovnaj napr. GAZDA, I.: Biskupi hovoria o voľbách nie len cez list. In *Postoj*, 10. 6. 2010 [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<https://www.postoj.sk/1638/biskupi-hovoria-o-volbach-nielen-cez-list-aktualizovane>> alebo KREMPASKÝ, J.: Pastierske listy vymenila cirkev za

Tabuľka 1 Prehľad tretích strán pri jednotlivých voľbách

kategória tretích strán/ druh volieb	NR SR	krajské	obecné	prezident	EP
fyzické osoby	55 (64,71 %)	29 (69,05 %)	14 (50 %)	6 (30 %)	14 (63,64 %)
fyzické osoby - podnikatelia	7 (9,21 %)	0	0	0	0
občianske združenia	8 (9,41 %)	9 (21,43 %)	10 (35,71 %)	4 (20 %)	7 (31,82 %)
obchodné spoločnosti	12 (14,12 %)	4 (9,52 %)	4 (14,29 %)	0	1 (4,54 %)
nekandidujúce politické strany	3 (2,55 %)	0	0	-	0
politické strany pri voľbách prezidenta	-	-	-	10 (50 %)	-
spolu všetky tretie strany =	85	42	28	20	22

4. Zrušenie právnej regulácie tretích strán a jej dôsledky

Ako už bolo naznačené v úvode príspevku, „život“ právne formalizovaných tretích strán volebnej kampane na Slovensku nebol dlhý. Dňa 27. júna 2019, teda o niečo viac ako päť rokov po prijatí zákona o volebnej kampani, bola totiž prijatá jeho novela (ďalej len „novela zákona o volebnej kampani“), ktorá priniesla dve podstatné zmeny.⁴⁶ Jedna z nich sa týkala financovania politických strán, tá druhá práve pôsobenia tretích strán volebnej kampane.

Novela zákona o volebnej kampani bola do NR SR doručená ako návrh skupiny poslancov 26. júna 2019. Deň na to, t. j. 27. júna 2019, bol tento návrh napokon aj mimoriadne rýchlo v skrátanom legislatívnom konaní aj schválený. V Zbierke zákonov Slovenskej republiky bol vyhlásený 16. júla 2019. V tento deň sa novela zákona o volebnej kampani stala aj účinnou.

Pokiaľ ide o spôsob, akým bola novela zákona o volebnej kampani vo vzťahu k tretím stranám formulovaná, išlo o úplne vypustenie akejkoľvek zmienky o tretích stranách z textu zákona. V prvom rade bola

volebnú agitáciu. In *SME*, 12. 3. 2019 [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<https://domov.sme.sk/c/22073334/pastierske-listy-vymenila-cirkev-za-volebnu-agitaci.html>>.

⁴⁶ Išlo o zákon č. 208/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.

upravená legálna definícia volebnej kampane obsiahnutá v § 2 ods. 1, ktorá uvádza to, čo je potrebné považovať za volebnú kampaň, ako aj to, kto je subjektom, ktorý volebnú kampaň môže viesť. Pôvodné znenie zákona o volebnej kampani vo výpočte subjektov uvádzalo, popri politických stranách, koalíciách a jednotlivých kandidátoch, aj tretie strany. V dôsledku novely zákona o volebnej kampani bola zmienka o tretích stranách z citovaného ustanovenia vypustená. Vypusteným bol taktiež aj celý § 8, ktorý upravoval podrobnosti o tom, kto mohol byť ako tretia strana volebnej kampane zaevidovaný, ako aj podrobnosti o spôsobe vedenia a najmä financovania volebnej kampane tretej strany. Ďalej bola zo zákona vypustená aj zmienka o tom, že volebnú kampaň pred voľbami prezidenta SR môžu viesť aj politické strany, a to práve v pozícii tretích strán. Rovnako boli vypustené aj zákonné ustanovenia predpokladajúce možnosť uloženia pokút tým tretím stranám, ktoré porušili pravidlá vedenia a financovania volebnej kampane.⁴⁷

Doslovné vypustenie akejkoľvek zmienky o pojme „tretia strana“ zo zákona o volebnej kampani mohlo, z logiky veci, smerovať k dvom odlišným cieľom. Jednou z možností mohla byť liberalizácia právnej úpravy volebnej kampane, teda umožnenie viesť volebnú kampaň aj iným subjektom ako politickým stranám a kandidátom bez akýchkoľvek zákonných obmedzení. Naopak, druhou z možností mohlo byť sprísnenie pravidiel vedenia volebnej kampane, teda to, že volebnú kampaň okrem politických strán a kandidátov už iné subjekty, dovtedy označované ako tzv. tretie strany, už nebudú môcť viesť. Bola to práve druhá z uvedených možností, ktorú zákonodarca sledoval. V plnej miere to potvrdzuje dôvodová správa k novele zákona o volebnej kampani.⁴⁸

Dôvodová správa k novele zákona o volebnej kampani uvádza, že novela má reagovať na poznatky z aplikačnej praxe, teda na poznatky z aplikácie pravidiel vedenia volebnej kampane počnúc voľbami v roku 2016. Cieľom novely zákona malo byť, opäť slovami predkladateľov, vytvoriť rovnaké súťažné podmienky pre politické strany súperiace vo voľbách. Problémom dovtedajšej zákonnej úpravy malo byť to, že politické strany o priazeň voličov nebojujú (len) prostredníctvom svojho programu, ale predovšetkým prostredníctvom vynakladania nemalých finančných prostriedkov na volebnú kampaň. Inštitút tretích strán mal v tejto súvislosti, podľa predkladateľov novely zákona o volebnej kampani, slúžiť na obchádzanie zákonného limitu výdavkov, ktoré mohli

⁴⁷ Išlo o § 19 ods. 8 zákona o volebnej kampani v znení účinnom do 15. júla 2019.

⁴⁸ Porovnaj dôvodovú správu k návrhu skupiny poslancov NR SR na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani; parlamentná tlač č. 1559, VII. volebné obdobie NR SR (2016 – 2020).

politické strany na svoju volebnú kampaň vynaložiť. V prípade parlamentných volieb, teda volieb najvýznamnejších, tieto náklady mohli dosiahnuť 3 000 000 eur.⁴⁹

Inštitút tretích strán sa teda, opäť podľa dôvodovej správy, minul svojmu účinku, keďže neplnil ciele, pre ktoré bol do právneho poriadku SR zaradený. Naopak, prostredníctvom spriaznenej tretej osoby mohla politická strana navýšiť limit výdavkov, ktoré mohla v rámci volebnej kampane vynaložiť. Namiesto 3 000 000 eur, ktoré mohla politická strana vo volebnej kampani pred voľbami do NR SR vo vlastnom mene minúť, mohla v súčinnosti s každou jednou treťou stranou oficiálne vynaložiť o 100 000 eur viac. Jedna politická strana pritom mohla byť vo volebnej kampani podporovaná ľubovoľným počtom tretích strán. Dôsledkom takéhoto konania preto mohlo byť, podľa navrhovateľov novely zákona o volebnej kampani, porušenie ústavných princípov, predovšetkým neprimeraný zásah do práva zúčastňovať sa na správe verejných vecí a práva byť volený, ktoré sú garantované v čl. 30 Ústavy.

Problémom uvedených argumentov obsiahnutých v dôvodovej správe k novele zákona o volebnej kampani však bola ich veľká všeobecnosť a nekonkrétnosť. Predkladatelia neuviedli žiadne čísla či žiadne príklady, kedy malo dôjsť k zneužitiu inštitútu tretích strán k neprimeranému navyšovaniu limitu výdavkov, ktoré môžu politické strany vo volebnej kampani vynaložiť. Celá argumentácia tak zostala predovšetkým v rovine „dojmov“, ktoré navrhujúci poslanci v jednotlivých volebných kampaniach nadobudli. Prijatie tak zásadnej zmeny, akou úplne vypustenie tretích strán z volebnej kampane nepochybne je, navyše realizované doslova za niekoľko hodín bez možnosti širšej celospoločenskej a najmä odbornej diskusie, by si celkom určite zasluhovalo podrobnejšie a kvalitnejšie odôvodnenie.

Čo však vypustenie všetkých zmienok o pojme „tretia strana“ zo zákona o volebnej kampani prinesie? Rešpektujúc cieľ zákonodarcu, ktorý je v danom prípade zrejмый a ktorý by mal byť pre správnu interpretáciu a aplikáciu zákona smerodajný, by dôsledkom malo byť to, že v ďalších voľbách budú volebnú kampaň v zmysle, v akom ju predpokladá zákon o volebnej kampani, môcť viesť len politické strany (koalície) a individuálni kandidáti. Štátna komisia preto už nebude môcť iný subjekt zaevidovať ako tzv. tretiu stranu volebnej kampane. Ak by fyzická osoba, ktorá nie je kandidátom, alebo právnická osoba, ktorá nie je politickou stranou, chcela viesť volebnú kampaň tak, ako to zákon predpokladá, teda prostredníctvom činnosti s ktorou je obvykle

⁴⁹ Porovnaj § 3 ods. 1 zákona o volebnej kampani.

spojená úhrada, porušovala by zákon. Zákon o volebnej kampani totiž výslovne zakazuje aby v čase určenom na vedenie volebnej kampane, ktorý začína dňom vyhlásenia volieb a končí 48 hodín pred dňom volieb, iný subjekt ako politická strana, koalícia politických strán alebo kandidát vykonával činnosť na podporu alebo v neprospech politických strán a kandidátov.⁵⁰ Sankcie, ktoré zákon za porušenie uvedenej normy predpokladá, sú na slovenské pomery drakonické. Ak by sa uvedného konania dopustila fyzická osoba, okresný úrad by jej mohol uložiť pokutu za spáchaný priestupok vo výške od 300 do 30 000 eur.⁵¹ Ak by sa zakázaného konania dopustila fyzická osoba podnikateľ alebo právnická osoba, MV SR môže za takýto správny delikt uložiť pokutu vo výške od 3 000 do 100 000 eur.⁵² Pri rozhodovaní o konkrétnej výške pokuty má príslušný orgán značnú diskreciu. Do úvahy však má vziať závažnosť porušenia zákona, spôsob porušenia zákona a trvanie protiprávneho stavu.⁵³

Avšak, nie každé konanie, ktoré by spočívalo v činnosti v prospech alebo v neprospech niektorej politickej strany alebo kandidáta, by malo byť považované za zakázané a preto aj sankcionované uložením pokuty. Doslovná interpretácia zákonného zákazu činnosti iných subjektov „na podporu alebo v neprospech“ účastníkov volebnej súťaže by totiž už neprímeraným spôsobom zasahovala do Ústavou garantovaného práva na slobodu prejavu garantovaného v čl. 26. Za neprípustnú by preto mala byť považovaná skôr len taká činnosť, za ktorú sa obvykle platí úhrada, teda činnosť, ktorá nesie znaky typické pre volebnú kampaň tak, ako ju vymedzuje aj slovenský zákon o volebnej kampani. V opačnom prípade by sme za neprípustnú a zákonom sankcionovateľnú činnosť museli označiť napríklad aj diskusiu medzi kamarátmi o tom, koho voliť, či dokonca aj dobrovoľné (a neplatené) nosenie odevu s vyobrazením podoby kandidáta či grafického znaku politickej strany.⁵⁴ Ak by teda v budúcnosti *de facto* tretia strana (*de iure* totiž už tretie strany volebnej kampane neexistujú), napríklad fyzická osoba, bezplatne uverejnila na svojom profile na sociálnej sieti status vyzývajúci voliť určitú politickú stranu, alebo ak by takýto svoj názor prejavila osobne pred svojimi priateľmi, nemalo by ísť o volebnú kampaň v zmysle zákona o volebnej kampani a teda ani o konanie, ktoré zákon zakazuje. V prípade spornosti či určité

⁵⁰ Porovnaj § 2 ods. 3 zákona o volebnej kampani.

⁵¹ Porovnaj § 20 zákona o volebnej kampani.

⁵² Porovnaj § 19 ods. 9 zákona o volebnej kampani.

⁵³ Porovnaj § 19 ods. 11 zákona o volebnej kampani.

⁵⁴ Porovnaj napr. MAJERČÁK, T.: Obmedzenie slobody prejavu a práva na informácie v zákone o volebnej kampani. In MAJERČÁK, T. (ed.): *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni*. Košice : UPJŠ, 2016, s. 128.

konanie inej osoby ako politickej strany alebo kandidáta má byť považované za činnosť, za ktorú sa obvykle platí úhrada, by sa malo uprednostniť výkladové pravidlo *in dubio pro libertate* a uprednostniť tak slobodu prejavu pred jej obmedzením zo strany zákona o volebnej kampani.⁵⁵ Orgány verejnej moci totiž majú právne normy v prípade pochybností vždy vykladať v prospech Ústavou garantovaných základných práv a slobôd, ako opakovane konštatoval aj Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „Ústavný súd“ alebo „ÚS SR“).⁵⁶

Záver

Aj keď volebnú kampaň vedú predovšetkým priami účastníci volebnej súťaže, čiže jednotliví kandidáti a politické strany, nie zriedka sa na nej podieľajú aj iné subjekty, ktoré sa priamo o volený mandát neuchádzajú. Výnimkou v tomto smere nie je ani Slovensko. V období od kodifikácie volebného práva v roku 2014 do novely zákona o volebnej kampani prijatej v lete 2019 slovenský právny poriadok predpokladal, že na volebnej kampani sa môžu zúčastňovať aj subjekty odlišné od politických strán a kandidátov, konkrétne tzv. tretie strany. V štyroch rokoch (2016, 2017, 2018 a 2019), počas ktorých sa postupne konali všetky druhy volieb do orgánov verejnej moci, sa právne formalizované tretie strany na volebnej kampani skutočne aktívne zúčastňovali. Ako sme v príspevku uviedli, na piatich voľbách, ktoré sa počas uvedeného obdobia konali, volebnú kampaň v pozícii tretej strany celkovo viedlo 181 rôznych fyzických a právnických osôb. Inštitút právne formalizovaných tretích strán ako osobitných účastníkov volebnej kampane sa tak v slovenskej volebnej praxi skutočne a pomerne v hojnej miere využíval.

V priebehu leta 2019 však NR SR veľmi naráchlo, doslova v priebehu niekoľkých hodín, prijala novelu zákona o volebnej kampani, ktorou akúkoľvek zmienku o tzv. tretích stranách z textu zákona vypustila. Berúc do úvahy celý zákonodarný proces, najmä dôvodovú správu, niet žiadnych pochyb o tom, že takéto konanie zákonodarcu malo možnosť účasti tretích strán na volebnej kampani vylúčiť. Podľa názoru predkladateľov novely zákona o volebnej kampani totiž účasť tretích strán na volebnej kampani ohrozovala ústavné právo zúčastňovať sa sprá-

⁵⁵ Porovnaj DOMIN, M.: *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 46-47.

⁵⁶ Porovnaj napr. nález ÚS SR z 12. apríla 2007, sp. zn. II. ÚS 148/06 alebo nález 24. apríla 2013, sp. zn. I. ÚS 26/2013.

vy verejných vecí za rovnakých podmienok a v konečnom dôsledku aj slobodnú súťaž politických síl. Tretie strany totiž mali byť politickými stranami využívané na navýšenie limitu výdavkov, ktoré politické strany mohli počas volebnej kampane vynaložiť. Tieto dôvody však neboli podložené žiadnou analýzou skutočnej účasti tretích strán na volebných kampaniach.

Ako sme v príspevku uviedli, vypustenie akejkoľvek zmienky o tretích stranách zo zákona o volebnej kampani pravdepodobne nespôsobí to, že na volebnej kampani sa nebudú podieľať žiadne iné subjekty ako kandidáti a politické strany (koalície). Ak totiž nejaká fyzická alebo právnická osoba, ktorá nie je ani kandidátom a ani politickou stranou, bude prejavovať svoju podporu niektorému z účastníkov volebnej súťaže, no nie spôsobom, za ktorý sa obvykle platí úhrada, pôjde o konanie, ktoré by podľa právnej úpravy nemalo byť postihované ako činnosť v čase volebnej kampane zakázaná. Je preto otázne, či sa novela zákona o volebnej kampani neminie svojmu účelu. Naopak, vypustením účasti právne formalizovaných tretích strán na volebnej kampani dôjde k výraznému poklesu transparentnosti pri vedení volebnej kampane. Zákonná úprava účinná do júla 2019 totiž, najmä prostredníctvom evidencie tretích strán, ako aj prostredníctvom ďalších zákonných povinností týkajúcich sa ich volebnej kampane, zabezpečovala orgánom verejnej moci i verejnosti aspoň minimálny prehľad o tom, kto (okrem politických strán a kandidátov) volebnú kampaň vedie a odkiaľ pochádzajú finančné prostriedky, ktorými ju platí. Vypustenie právnej úpravy tretích strán je preto, podľa názoru autora, krokom späť. Namiesto neho sa zákonodarca mohol sústrediť na skvalitnenie existujúcich pravidiel, ktoré by prípadné zneužívanie inštitútu tretích strán minimalizovali.

Použitá literatúra

1. DOMIN, M.: *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019.
2. DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Wolters Kluwer : Bratislava, 2017.
3. FRANCIA, P. L.: Interests groups. In HERRNISON, P. S. (ed.): *Election Campaigns in the United States*. CQ Press, Washington, 2005, s. 199 – 211.
4. GEDDIS, A.: Regulating the Funding of Election Campaigns in New Zealand: A Critical Overview. *Otago Law Review*, 2004, roč. 10, č. 4, 575 – 597.
5. GEDDIS, A.: Confronting the «Problem» of Third Party Expenditures in United Kingdom Election Law. *Brooklyn Journal of International Law*, 2001, roč. 27, č. 1, 103 – 152.

6. GIBA, M. a kol.: *Ústavné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019.
7. GIBA, M.: K niektorým problémom právnej úpravy volebnej kampane na Slovensku. In OROSZ, L. – MAJERČÁK, T. (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike: Doterajší vývoj, aktuálny stav, príčiny a dôsledky*. UPJŠ : Košice, 2014, s. 153-165.
8. KLÍMA, K. a kol.: *Státověda*. Plzeň : Aleš Čenek, 2011.
9. MAJERČÁK, T.: Obmedzenie slobody prejavu a práva na informácie v zákone volebnej kampani. In MAJERČÁK, T. (ed.): *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni*. Košice : UPJŠ, 2016, s. 123-137.
10. MAJERČÁK, T.: Vývoj volebnej kampane v zákonodarstve Slovenskej republiky od roku 1990 do schválenia volebných kódexov v roku 2014. In OROSZ, L. – MAJERČÁK, T. (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike: Doterajší vývoj, aktuálny stav, príčiny a dôsledky*. Košice : UPJŠ, 2014, s. 77-95.
11. MESEŽNIKOV, G. – PILÁT, J. – KUNDER, P.: *Transparentnosť financovania volebnej kampane v komunálnych voľbách v SR: Právna úprava a prax*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2016.
12. MESEŽNIKOV, G. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M.: *Slovenské voľby '06: Výsledky, príčiny a súvislosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2006.
13. MESEŽNIKOV, G. – BUTÓRA, M. – BÚTOROVÁ, Z.: *Slovenské voľby '98: Kto? Prečo? Ako?* Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 1999.
14. OROSZ, L.: Sloboda prejavu vo volebnej kampani. In MAJERČÁK, T. (ed.): *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni*. Košice : UPJŠ, 2016, s. 101-112.
15. OROSZ, L. – SVÁK, J. – BALOG, B.: *Základy teórie konštitucionalizmu*. Bratislava : Eurokódex, 2011.
16. PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, E.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice : UPJŠ, 2011.

Použitie právne predpisy

1. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.
2. zákon Slovenskej národnej rady č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí v znení neskorších predpisov.
3. zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov.
4. zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 564/1992 Zb. o spôsobe vykonania referenda v znení neskorších predpisov.
5. zákon č. 46/1999 Z. z. o spôsobe voľby prezidenta, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o doplnení niektorých ďalších zákonov v znení neskorších predpisov.

6. zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov.
7. zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku v znení neskorších predpisov.
8. zákon č. 331/2003 Z. z. o voľbách do Európskeho parlamentu v znení neskorších predpisov.
9. zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
10. zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
11. zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.
12. zákon č. 208/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.
13. zákon č. 413/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia niektoré zákony.

Použitá judikatúra

1. Rozhodnutie EŠLP vo veci *Bowman v. Spojené kráľovstvo* z 19. februára 1998, sťažnosť č. 4/1996/760/961.
2. Rozhodnutie EŠLP vo veci *TV Vest AS and Rogaland Pensjonistparti v. Nórsko* z 11. decembra 2008, sťažnosť č. 21132/05.
3. Nález ÚS SR z 12. apríla 2007, sp. zn. II. ÚS 148/06.
4. Nález ÚS SR z 24. apríla 2013, sp. zn. I. ÚS 26/2013.

Použitie rozhodnutia štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán

1. Uznesenie štátnej komisie zo 4. februára 2016, č. 10/3/2.
2. Uznesenie štátnej komisie zo 16. februára 2016, č. 11/3/2.
3. Uznesenie štátnej komisie z 26. februára 2016, č. 12/3/1.
4. Uznesenie štátnej komisie z 13. septembra 2017, č. 19/5/1.
5. Uznesenie štátnej komisie z 22. septembra 2017, č. PR/2017/010.
6. Uznesenie štátnej komisie z 30. októbra 2017, č. 22/5/9.

Ostatné použité pramene

1. GAZDA, I.: Biskupi hovoria o voľbách nie len cez list. In *Postoj*, 10. 6. 2010 [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<https://www.postoj.sk/1638/biskupi-hovoria-o-volbach-nielen-cez-list-aktualizovane>>.
2. KREMPASKÝ, J.: Pastierske listy vymenila cirkev za volebnú agitáciu. In *SME*, 12. 3. 2019 [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<https://domov.sme.sk/c/22073334/pastierske-listy-vymenila-cirkev-za-volebnu-agitaciju.html>>.
3. Dôvodová správa k návrhu skupiny poslancov NR SR na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani; parlamentná tlač č. 1559, VII. volebné obdobie NR SR (2016 – 2020).
4. *Zoznam kandidujúcich politických subjektov. Voľby do Národnej rady SR 2016.* [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/parties.html>>.
5. *Zoznam kandidátov. Voľba prezidenta Slovenskej republiky 2019.* [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/prez/prez2019/sk/candidates.html>>.
6. *Zoznam politických subjektov. Voľby do Európskeho parlamentu 2019.* [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/ep/ep2019/sk/parties.html>>.